

Het Zuidelijk Eiland te Wintam

Kroniek van een groene strijd

door Natuurpuntafdelingen Klein-Brabant en Rupelstreek

Begin jaren negentig was natuurminnend Klein-Brabant nog steeds volop bezig te verhinderen dat zowel het Noordelijk als het Zuidelijk Eiland in de Wintamse kanaalzone werden bedolven onder (al dan niet verontreinigde) baggerspecie. Vogelkijkers maakten ons attent op het feit dat, vooral tijdens de trek, het vogelbestand op de nabijgelegen natte weilanden tussen Rupel en oud sas (het oostelijk deel van het Zuidelijk Eiland) sterk bleek toe te nemen. De verklaring hiervoor lag voor de hand en is vandaag nog even actueel. Dergelijke, door specifieke omstandigheden ontstane, waterrijke gebieden waren zo sterk achteruit gegaan in Vlaanderen dat de weinige overgebleven pleisterplaatsen een steeds grotere aantrekkingskracht uitoefenden op een steeds groter aantal vogelsoorten. Geen enkele rechtgeaarde natuurliefhebber kan dan ook onverschillig blijven bij de indrukwekkende soortenlijst die sindsdien over dit gebied werd samengesteld - ruim 80 broedvogelsoorten!. In het nationale tijdschrift van de toenmalige Wielewaal van september 1993 verscheen een volledig hoofdartikel over het Zuidelijk Eiland waardoor het gebied een ruimere bekendheid kreeg. Vogelliefhebbers uit geheel Vlaanderen en zelfs daarbuiten bezochten de weilanden en deelden hun enthousiasme met anderen.

Mond-aan-mond reclame en de Wielewaal-Vogellijn deden de rest, en ook in de pers werd het onderwerp geïntroduceerd. Langzaam maar zeker groeide het Zuidelijk Eiland uit tot een symbool voor het natuurbehoud in onze regio. Maar de planologische bestemming ervan, industriegebied op het gewestplan, bood een weinig hoopvol perspectief...

Een breed front voor het behoud van het Zuidelijk Eiland...

Voorjaar 1993 werd, zowel in Klein-Brabant als in de Rupelstreek, een succesvolle campagne afgerond tegen de gipsstortplannen van Prayon-Rupel. Maar ook werd, reeds vanaf eind jaren 70, geageerd tegen de inplanting van (aanvankelijk zware en vervuilende) industrie op het gebied tussen de Rupel en het nieuwe kanaaltracé (zo werden de begrippen Noordelijk en Zuidelijk Eiland geboren). Bij een groot deel van de lokale bevolking ontstond als het ware een “groene reflex” waar ook de campagne voor het behoud van het Noordelijk en het Zuidelijk Eiland mee van profiteerde. Uiteindelijk zou het Noordelijk Eiland, na opspuiting weliswaar, worden omgezet in natuurgebied maar de bestemming van het Zuidelijk Eiland bleef heel onzeker.

De stankgolven, veroorzaakt door een bedrijf in slibverwerking dat zich aan de Puurse zijde van de Rupel had gevestigd en die vanaf 1993 jarenlang ongehinderd richting Niel konden waaien, activeerden de Nielse bevolking opnieuw voor de dingen die zich aan deze zijde van de Rupel afspeelden. Op deze wijze ontstond een breed front tegen de verdere expansieplannen van de N.V. Zeekanaal in de Wintamse kanaalzone.

In november 1993 werd de uitzonderlijke natuurwaarde nog maar eens aangekaart op de Bornemse Milieuraad aangezien het grootste gedeelte van het Zuidelijk Eiland op het grondgebied van deze gemeente is gelegen. Aanvankelijk werd nogal terughoudend gereageerd.

Op initiatief van de Wielewaalafdelingen Klein-Brabant en Rupelstreek werden de schepenen van leefmilieu, leden van alle gemeentelijke Milieu-raden en andere geïnteresseerde politieke beleidsmensen uit de omliggende gemeenten uitgenodigd om een bezoek te brengen aan de Wintamse kanaalzone. Het resultaat hiervan was onder meer dat het Zuidelijk Eiland in 1996 mee werd opgenomen als prioritair actiepoint in het goedgekeurde Gemeentelijke Natuurontwikkelingsplan (GNOP) van de gemeente Bornem.

Ondertussen begonnen vrijwilligers met systematische inventarisaties, vooral vogels, maar ook planten en libellen. Er werden diverse vogelkijkdagen georganiseerd. Honderden waarnemingen werden verwerkt en doorgegeven aan het Instituut voor Natuurbehoud. Het leidt geen twijfel dat juist deze gegevens van doorslaggevend belang zijn geweest bij de gunstige wending van dit dossier.

Knotten en fietsen voor het natuurbehoud...

Midden 1996 werden, mede op initiatief van afdelingen Klein-Brabant en Rupelstreek, diverse vergaderingen georganiseerd waarop zowat alle milieu- en natuurverenigingen uit de wijde omgeving werden uitgenodigd. Met de campagne "Red het Zuidelijk Eiland" wilden we het gebied volop in de pers- en politieke belangstelling krijgen. Tevens werd een uitvoerig gedocumenteerd dossier samengesteld, "De ecologische waarde van het Zuidelijk Eiland aan het oud sas van Wintam", met daarin een voorstel tot integraal behoud van het volledige Zuidelijk eiland als natuurgebied. Vervolgens werd dit overgemaakt aan een aantal bevoegde overheden en administraties. Dit dossier en de mooie kleurenfolder: "Natuur in nood - het Zuidelijk Eiland : Klein-Brabant en de Rupelstreek luiden de alarmbel" vormden een prima leidraad om diverse acties op gang te trekken.

Een eerste gelegenheid kwam er tijdens de tweede editie van de "Dag van het Rivierenlandschap", een initiatief van de toenmalige Wielewaalafdelingen uit de Schelde-, Rupel-, Nete- en Dijle-regio's. Op zaterdag 25 januari 1997 gingen we de knotwilgen langs de rand van de weilanden een onderhoudskapping geven. Ruim 50 mensen namen eraan deel en meteen kwam het gebied (voor het eerst uitgebreid) in de pers.

Dit was slechts een voorbode van een nog grootsere actie in het najaar. Die moest op zaterdag 4 oktober, ter gelegenheid van de Internationale Vogelkijkdagen, de bekroning van de campagne vormen. Als voorbereiding op deze actie werden duizenden folders gebust in Ruisbroek, Eikevliet, Wintam en Niel. Het resultaat was verbluffend. Onder een stralende najaarszon fietsten honderden natuurliefhebbers, onder begeleiding van de lokale politie, van het Zuidelijk Eiland naar de hoofdzetel van de NV Zeekanaal in Tisselt. Een actie met veel publieke bijval die opnieuw op massale persbelangstelling kon rekenen. Bij wijze van protest werd een ludiek monument opgericht. Later die avond konden we nog nagenieten in diverse televisiejournaals.

Ondertussen hadden ook Afdeling Natuur van Aminal, Bond Beter Leefmilieu en Monumenten en Landschappen hun schouders mee onder de campagne gezet. Eind 1997 vernamen we dan de beslissing van de Vlaamse regering die we zo graag wilden horen. Volgens toenmalig minister van Ruimtelijke Ordening, Baldewijns, zou het Zuidelijk Eiland immers niet langer in aanmerking komen voor industriële ontwikkeling maar zou het worden ingericht als een overstromingsgebied voor de Rupel. Daarmee sloegen we twee vliegen in één klap. Enerzijds zouden de belangrijke natuurwaarden op het Zuidelijk Eiland behouden blijven, anderzijds werden de lage weilanden ingeschakeld in een reeks overstrombare gebieden die de omgevende woonkernen zouden behoeden voor bijzonder hoge waterstanden in het Schelde-estuarium. En toen werd het wat stiller rond dit dossier...

Er opnieuw tegenaan...

In de loop van 1999 staken echter nieuwe onheilsberichten de kop op. Bij een reeks voorgestelde gewestplanwijzigingen voor de regio Mechelen moest logischerwijs het Zuidelijk Eiland worden aangeduid als Natuurgebied of Overstromingsgebied maar de toenmalige Vlaamse regering was blijkbaar weer eens van gedacht veranderd. Het werd duidelijk dat sommige politici met een aversie voor alles wat natuur aanbelangt niet hadden stilgezeten om het dossier weer in een andere richting te sturen. Het Zuidelijk Eiland werd blijkbaar opnieuw “vogelvrij” verklaard. De actie “Red het Zuidelijk Eiland” diende te worden heropgestart. Een eerste gelegenheid bood zich aan op zondag 16 april 2000, tijdens de “Dag van de Aarde”. Dit initiatief van de Bond Beter Leefmilieu koos onze strijd voor het behoud van het Zuidelijk Eiland als topevenement van die dag met daaraan gekoppeld een grootschalige nationale persconferentie. Het Nielse gemeentebestuur werd meteen bereid gevonden om hiervoor als gastheer te fungeren. En opnieuw werden honderden mensen gemobiliseerd om deze actie te ondersteunen. De nationale televisiezenders VRT en VTM, de regionale zenders ATV en RTV, Radio 1 en Radio 2 en de schrijvende pers brachten het Zuidelijk Eiland weer op het voorplan. Naast al deze publieke acties was er echter ook het lobbywerk achter de schermen. Door een aantal mensen werd, ieder op zijn plaats en met zijn mogelijkheden, heel wat energie gestoken in het leggen van contacten met allerlei administraties en ministeriële kabinetten. De

gemeentebesturen van Bornem, Puurs, Boom, Niel, Rumst en Schelle begonnen zich eveneens meer en meer te engageren. Ondertussen was het echter een zó gevoelig en politiek geladen dossier geworden dat het de lokale bevoegdheidsniveau's al lang oversteeg. Eind 2000 werd het Zuidelijk Eiland, samen met de schorren aan de andere zijde van de Rupel, door de Vlaamse Regering definitief voorgedragen als Europees Habitatrichtlijngebied (nr.629). Hierdoor onderschrijft de regering dat in dergelijke gebieden alles moet worden gedaan om de daar aanwezige (hoge) natuurwaarden maximaal in stand te houden en uit te breiden.

Wereldvreemd...

Tijdens de lente van 2001 werden we alweer geconfronteerd met een merkwaardige ontwikkeling. De NV Zeekanaal, de beheerder van de oevergronden langs het kanaal, trok zich blijkbaar niet veel aan van die recente ontwikkelingen. In het door hen uitgegeven document, "standpuntennota ontwerpversie 2", opgemaakt door Studiegroep Omgeving, werd opnieuw gepleit voor een bijna maximale inrichting van het Zuidelijk Eiland als industriegebied. Dit document werd halverwege 2001 voorgesteld aan de verschillende kanaalgemeenten. In afwachting van die verdere industriële ontwikkeling zou er in eerste instantie een nieuwe ontsluitingsweg worden aangelegd. Deze weg zou uiteraard grotendeels de hier aanwezige natuurwaarden, o.m. door habitatverlies en verstoring, vernietigen. Onnodig te zeggen dat dit ontegensprekelijk een grondige aanfluiting zou geweest zijn van de Europese regelgeving m.b.t. de habitatrichtlijn.

Voldongen feiten...

Ondertussen werd de NV Arlington de nieuwe eigenaar van de weilanden en die had blijkbaar goed begrepen hoe je de natuurwaarden hier grondig om zeep kon helpen. De "navelstreng" voor het gebied is immers een buis onder de weg die een verbinding maakt tussen het kanaal en de laaggelegen weilanden. Deze buis zorgt ervoor dat bij langdurige regenval water kan worden afgevoerd naar het Kanaal. Anderzijds vloeit er bij langdurige droogte kanaalwater in het gebied. Dit betekent dat het waterpeil er het ganse jaar door op een vrij laag constant peil blijft, met ondiepe waterpartijen en grote slikplaten tot gevolg.

In 2000 werd reeds een eerste poging ondernomen om deze verbinding te blokkeren. Aan één zijde werd stiekem een grote berg zand uitgestort over de opening van de buis. De natuur vocht echter terug; uitspoeling door kanaalwater maakte de doorgang weer vrij.

Tijdens de winter 2001 volgde een tweede poging, maar nu wel met stortbeton... weer pech voor de eigenaar want na enkele weken langdurige regenval veranderden de weilanden in een heus meer. Het water kon niet meer weg en stroomde dan maar in de kelders van de twee overgebleven huizen; met veel heisa in de pers en een proces-verbaal tot gevolg: het beton was zonder vergunning gestort en moest verwijderd worden...Het betonblok werd inderdaad een meter achteruitgeduwd, maar aan de ingang van de buis werd een soort metalen kuip gemonteerd waarin een klep was bevestigd.

En in de lente van dat jaar, na enkele weken mooi en droog weer, stonden de weilanden plots helemaal droog. De klep in de metalen kuip was namelijk op een strategisch moment dichtgedraaid waardoor er niet langer kanaalwater kon instromen. Toen dan ook nog het deksel op de kuip werd dichtgelast met daar bovenop een groot betonblok werd helemaal duidelijk dat dit keer de natuur wel bakzeil moest halen. Arlington had bereikt wat ze wou en wij stonden voor een voldongen feit...

Hoe was het mogelijk dat in het Vlaanderen van de 21e eeuw een uniek gebied mét Europese bescherming, doelbewust naar de bliksem kon worden geholpen? Uiteindelijk nam de gemeente Bornem haar verantwoordelijkheid op en spande een kortgeding aan tegen de NV Arlington voor het opzettelijk vernietigen van een Habitatrictlijngebied en het plaatsen van een klep zonder vergunning.

Na het vonnis op 6 augustus 2001 gaf de rechter opdracht aan Arlington om de natuurlijke toestand te herstellen. Per dag vertraging zou er een dwangsom van 100.000 BEF worden opgelegd. Toch heeft het nog ruim twee maanden geduurd voor, en dan vooral onder druk van de dwangsom, de klep opnieuw werd opengedraaid.

Ondertussen was het broedseizoen compleet om zeep en degradeerden de natuurwaarden. Dit werd dan weer aangegrepen om te zeggen dat het gebied ten onrechte een habitaterkenning kreeg, de omgekeerde wereld dus.

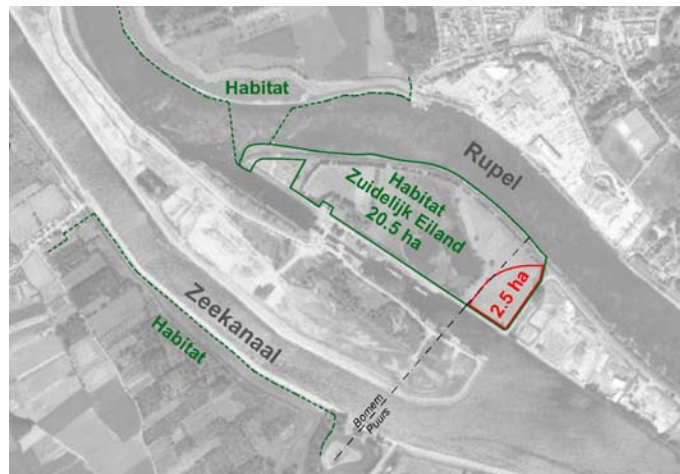
Historisch...

Na enkele bijzonder turbulente maanden werden we op 23 oktober 2001 bijzonder aangenaam verrast met de ministeriële beslissing van toenmalig Vlaams minister van Leefmilieu en Landbouw Vera Dua. Hierbij vernamen we dat het oostelijk deel van het Zuidelijk Eiland, het zo'n 20 ha grote weilanden- en moerasgebied, zou worden aangekocht om het te vrijwaren van industriële ontwikkeling en het in te richten als natuurgebied. Een historische en moedige beslissing, die ons als muziek in de oren klonk.

Maar weer ging er anderhalf jaar voorbij en hoorden wij niets meer. De N.V. Zeekanaal had nu echter meer en meer zijn zinnen gezet op het westelijk gedeelte van de oude kanaalarm. Allerlei plannen circuleerden om hier toch enige industriële activiteit te ontwikkelen en het te ontsluiten waarbij echter telkens ook weer een deel van het Habitatgebied werd gevisieerd. Binnen de actievoerders ontstond echter een patstelling tussen diegenen die niets wilden opgeven en diegenen die een pragmatischer visie vooropstonden. De vrees bestond bij ons immers dat, als het oostelijk deel niet ten spoedigste zou worden beschermd (dat betekende voor de federale verkiezingen van mei 2003) het volledige gebied wel eens zou kunnen verloren gaan. Anderzijds waren en zijn wij nog steeds de mening toegedaan dat elke industriële activiteit die hier wordt ontplooid aan zeer strikte voorwaarden is gebonden, juist ook door de nabijheid van uiterst waardevolle natuurgebieden als het Noordelijk en Zuidelijk Eiland. Bovendien ligt deze zone geprangd tussen 2 habitatgebieden. Op 12 april 2003 zette de toenmalige minister van Leefmilieu dan toch haar handtekening onder een besluit om het integrale oostelijke deel van het Zuidelijke Eiland te onteigenen en in te richten als natuurgebied. Tegelijkertijd zou ook de huidige planologische bestemming ervan (industriezone) een groene omzetting krijgen.

Nog geen rust...

Een bedrijf gespecialiseerd in de productie van betonelementen had ondertussen wel zijn oog laten vallen op het westelijk deel van het Zuidelijk Eiland dat zijn bestemming als industriegebied wist te behouden. Bovendien zou er een spoorlijn tot op deze site worden aangelegd waarvoor ook een stuk van het habitatgebied werd geclaimd. Op 4 november 2003 vaardigde Vlaams minister voor mobiliteit Bossuyt hiervoor inderdaad een onteigeningsbesluit uit waarin werd bepaald dat een deel van het habitatgebied (ong. 2.5 ha) zou worden ingepalmd met een 'afschermdam' waarlangs vervolgens een 'exploitatieweg voor multimodale ontsluiting' (lees toegangsweg én spoorlijn) zou worden aangelegd om het westelijke deel (industriezone) te kunnen ontsluiten. Begrijpen wie kan maar blijkbaar kan een ministerieel besluit, ingediend om een gebied conform te maken aan zijn bestemming, met name habitat, perfect worden gecounterd door een collega-minister die deze Europese richtlijn helemaal niet ziet zitten. Onze afdeling vond het nodig om een verzoekschrift in te dienen bij de Raad van State tot nietigverklaring van dit onteigeningsbesluit.

Ondertussen draait het betonbedrijf volop en worden een aantal randvoorwaarden voor wat betreft geluid- en stofoverlast tot nu toe blijkbaar nauwlettend opgevolgd. Mede hierdoor werd dan ook een beplantbare betonmuur aangelegd die het Habitatgebied dient af te schermen van de industriële activiteiten op het westelijk deel. De verdere ontsluiting van dit deel is echter nog altijd hangende. Een aanvraag om het oude kanaaltracé te dumpen wordt hiervoor in overweging genomen. Waakzaamheid blijft hoe dan ook geboden.

